

Wilde bijen in mijn tuin

Tekst en foto's Annette van Berkel

De zandhommel: een zeldzame hommelmel in de Delta

Er is niets zo leuk als naar een plek gaan voor een zeldzame soort en die dan ook inderdaad vinden! Vogelaars doen dat. Vlindersaars doen het. En inderdaad, ook wilde bijenliefhebbers doen het.

Bezoek aan Tiengemeten

Zo ging ik voor de zeer zeldzame zandhommel (*Bombus veteranus*) naar Tiengemeten. Op dit eiland in het Haringvliet is in 2007, nadat de bestemming van agrarisch naar natuur was veranderd, begonnen met natuurontwikkeling. Dat pakte goed uit voor veel diersoorten, onder andere voor hommels.

Late hommelmel

De zandhommel is een late hommelmel. Dat betekent dat de koninginnen pas eind april, begin mei uit hun winterslaap komen in plaats van, wat veel algemene soorten doen, in maart. Ik ging dan ook begin mei voor deze soort op pad. Ik was nauwelijks van de boot af of ik vond in de haven al een ook zeldzame moshommel (*Bombus muscorum*) koningin foeragerend op smeewortel! Het is een prachtige lichtgeel behaarde hommelmel met een oranje borststuk (zie foto). De haren zien er keurig netjes glad geschoren uit.

Het duurde tot de middag voor ik de zandhommel vond. Ik zag een koningin, net uit overwintering, die langdurig zat te zonnen (zie foto). Dat deed ze uit de wind diep in de ruige vegetatie, dus als ik haar niet had zien landen had ik haar nooit gevonden. De zandhommel is een grijsgeel behaarde hommelmel met een zwarte band tussen de vleugels en smalle zwarte bandjes over het achterlijf. Later in de middag kon ik een koningin fotograferen op smeewortel. Missie geslaagd! (behalve dan dat de foto gemaakt door Kars, mijn reisgezel, mooier was dan de mijne, dus bij deze die van Kars).

Zandhommelkoningin op smeewortel in de haven van Tiengemeten.
Foto Kars Veling

De zandhommel en klavers

De zandhommel kwam voor 1970 verspreid over heel het land voor. Inmiddels zit hij alleen nog in de Zuid-Hollandse Delta rond de Spuimonding en in de Biesbosch. Het is een soort die in heel Europa achteruit gaat.

De zandhommel is in Nederland een hommelmel van grote structuur- en bloemrijke vegetaties. Ze foerageren vooral op smeewortel, klavers en distels. Uit onderzoek blijkt dat ongeveer twee derde van hun stuifmeel komt van gewone smeewortel en een kwart van klavers. Vroeger was dat net andersom. De distels worden vooral als nectarbron door mannetjes gebruikt.

Ze maken een nest in ruige vegetatie op of onder de grond (muizenhol). In Nederland zijn slechts drie nesten gevonden, allemaal in een muizenhol in hoge vegetatie.

Een van de oorzaken van de achteruitgang van de zandhommel zit hem in de teloorgang van bloemrijke weiden met veel klavers en de klavercultuur. Tot vlak na de tweede wereldoorlog maakten boeren gebruik van de stikstofbindende eigenschappen van klavers voor het bemesten van het land. Ook werden klavers gebruikt als eiwitrijk veevoer. Toen kunstmest beschikbaar kwam en goedkope soja uit Zuid-Amerika de inheemse vlinderbloemigen als eiwitbron voor het vee verving, verdwenen klavers al snel uit de weiden en akkers. Ook werd het land steeds intensiever gebruikt en werd er vroeger en vaker gemaaid, waardoor er geregeld tijdelijk geen voedsel beschikbaar is. Het gevolg is dat de zandhommel tegenwoordig alleen nog in natuurgebieden in de Zuid-Hollandse delta en in de Biesbosch voorkomt.

Andere bedreigende factoren zijn de klimaatopwarming en mogelijk ook inteelt. In België is vastgesteld dat de zandhommels al lijden aan genetische verarming. In Nederland is daar geen onderzoek naar gedaan maar het zou hier ook kunnen spelen.

Maatregelen ten gunste van de zandhommel

Er wordt hard gewerkt om het leefgebied van de zandhommel te optimaliseren en uit te breiden en de twee leefgebieden (Spuimonding en Biesbosch) met elkaar te verbinden.

Zo wordt op de dijken rond de Spuimonding speciaal maai-beheer toegepast waardoor er continu klavers voorradig zijn en overstaande ruige stukken waar nesten in gemaakt kunnen worden (zie foto). Een op dergelijke wijze beheerde dijk is een walhalla voor wilde bijen en bovendien prachtig om te zien.

Bloemrijke linten met inheemse bloemen door akkers zijn nodig om de gebieden te koppelen. Ook die moeten over-

staan en zo beheerd worden dat ze het hele vliegseizoen voedsel leveren.

Bron: 'Panda van de Nederlandse Delta': de zandhommel Bombus veteranus in Nederland door Linde Slikboer e.a., Entomologische berichten 83 (6) 2023. ●

Moshommelkoningin op smeewortel. Foto Annette van Berkel

Zandhommelkoningin zonnend in vegetatie. Foto Annette van Berkel

Beheer voor zandhommel op de Westdijk, Goudswaard. Foto Annette van Berkel

Gewone smeewortel bij bezoekerscentrum Tiengemeten. Foto Kars Veling